

שיעורי ליל שבת

שיעור מורינו הגאון רבי מרדכי בונם זילברברג שליט"א

גליון מס' 18 – תשע"ז

בית הכנסת המרכזי שיכון ה'

האם מגיע למוצא הטבעת של הכלה מירושלים הפרס שהבטיחה המשפחה

כבר התפרסם המעשה שהיה עם הכלה מירושלים שכאשר ירדה להוריד את האשפה לצפרדע השכונת, נפלה מידה טבעת בשווי עשרות אלפי שקלים, ועד שהספיקה לעכל הדבר כבר פינתה המשאית את האשפה שבצפרדע, ובשל כך פונתה תכולת המשאית למגרש במחסני העיריה, ועשרות יהודים נברו וחיפשו באשפה ע"מ למצוא הטבעת, תוך שהמשפחה מודיעה שמי שימצא הטבעת יזכה באלף דולר, אך כל החיפושים עלו בתוהו והטבעת לא נמצאה, ולאחר כמה ימים התברר שהטבעת נמצאה עוד לפני החיפושים ע"י יהודי שמצאה ליד הפח, וכששמע על כל המתרחש וגילה למי שייך הטבעת מיהר להחזיר הטבעת לכלה, ועתה יש לדון האם מגיע לאותו יהודי הסכום שהובטח למוצא הטבעת, או דכיון שלא מצא הטבעת בחיפוש באשפה אלא סתם ככל מציאה רגילה, לא מגיע לו הפרס.

והנה במה שמצוי דבעל אבידה מבטיח פרס למי שימצא את האבידה יש לדון מה מחייב אותו לעמוד בהבטחתו, האם יש בזה איזה חיוב ממון, או שיש בזה רק משום 'שארית ישראל לא יעשו עולה' ועל יהודי מוטל לעמוד בדיבורו.

ולכאורה יש לחייב בזה אף מדיני ממונות משום דין 'פועל', דכיון שהודיעו שישלמו על המציאה המוצא נהפך לפועל שנשלח על ידם למצוא את האבידה, וא"כ מחויבים לשלם לו ככל פועל שמקבל את משכורתו לאחר שגמר את עבודתו.

מחלוקת האחרונים בדין 'פועל' במצוות

אך הדבר תלוי במחלוקת האחרונים האם שייך דין 'פועל' במצוות, דנחלקו בנידון הרמ"א (סימן פ"א ס"א) באדם שאמר לחבירו תלמד עם בנך ואני משלם לך האם שייך בזה חיוב פועל, דהתומים (שם סק"ו) והקצוה"ח (שם סק"ד) כתבו דחייב לשלם לחבירו כדין פועל, ואולם הנתיב"מ (שם סק"ב) חלק על דבריהם וכתב דלא שייך להתחייב מדין 'פועל' על מצוות, דכיון שהוא מחויב בדבר דחייב אדם ללמד בנו תורה לא שייך בזה שכירות, דהוי כמו שאמר עשה לך סוכה או תפילין לעצמך דלית ביה משום שכירות.

וא"כ בנידונינו לדעת הנתיב"מ ייצא חילוק בין אם חיפש ומצא האבידה באשפה, לבין אם מצאה באקראי ליד הפח, דאם חיפש באשפה אף לדעת הנתיב"מ יחשב לפועל, דאין שום חיוב על אדם לחפש אבידה

באשפה, אך כאן כיון שמצאה באקראי ככל אבידה, לא יוכל להחשב כפועל כיון שהוא מצווה בהשבת אבידה ואין שייך 'פועל' במצוות.

ואף לשיטת הקצוה"ח והתומים אפשר דבהשבת אבידה הדין יהא שונה, דהרי נפסק בשו"ע (רס"ה סעיף א') דמי שמצא אבידה מחוייב לטפל בה ולהחזירה בחינם, והמחנה אפרים (שכירות סימן ט"ו) דייק מדברי הרא"ש דגם אם ירצה בעל האבידה לתת לו כסף אסור לו ליטול, וא"כ לא יוכל מוצא הטבעת לקבל כסף על מציאתו.

ואף לדעת הרמב"ם שנחלק על הרא"ש וסבר דכל האיסור הוא לדרוש שכר, אך אם המאבד רוצה לתת כסף בעבור האבידה מותר למוצא לקחת, (עי' פתחי חושן פ"ח בהגה אות א') נראה שאף לדעתו גדר הדין הוא דלא רק שאסור לדרוש כסף, אלא ג"כ ל"ש להתחייב כסף בעבור 'השבת אבידה', דההשבה אמורה להיות בחינם ואינה יכולה לחייב את המאבד באף חיוב, אלא דדעת הרמב"ם היא דאם רוצה המאבד לתגמל מרצונו את המוצא בלי שאף דבר מחייבו רשאי לעשות כן.

אך באמת אין כ"ז נוגע לנידונינו כלל, כיון שאותו יהודי מצא את האבידה מיד לאחר שנאבדה, עוד לפני שבני המשפחה הודיעו על הפרס המובטח לזוכה, וא"כ כשמצא את האבידה כלל לא היה 'פועל' של המשפחה, ואין כלפיו שום חיוב מדיני ממון, רק שאפשר דמ"מ צריך לתת לו את מה שהובטח מדין "מחוסרי אמנה" כיון שהובטח למוצא הישר אף אם מצאה קודם.

ואך שיש לדון, דאפשר שהתחייבות המשפחה היתה רק על מי שיחפש באשפה וימצא האבידה, דרצו בזה לעודד את האנשים להתאמץ ולחפש הטבעת, אך כלל לא התכונו להתחייב לאדם שימצא הטבעת באקראי ללא חיפוש ככל אבידה, וא"כ לא חייבים בני המשפחה אף מדין "מחוסרי אמנה" לתת הפרס למוצא.

יהודי שאמר לגוי שהמציאה היא שלו וכך הוציא אותה ממנו האם עבר על 'גזל עכו"ם'

מעשה שהיה באברך שהלך בשער יפו בדרכו לכותל וראה שטר של מאתיים ₪ זרוק על הארץ, ולפני שהספיק להרימו הקדימו אחד מהערבים שם וזכה בשטר, ובלי לחשוב אמר האברך לאותו ערבי שהשטר הוא שלו ונפל ממנו, ומשום כך בלית ברירה מסר לו הערבי את השטר, ולאחר זמן כשהגיע לכותל נתעורר אותו אברך דאולי עבר על איסור במעשהו ואף תפילתו תועבה, שהרי קי"ל דגזל עכו"ם אסור מה"ת (שו"ע ס' שמ"ח ב') וכאן הרי גזל את הערבי דהרי השטר אינו באמת שלו.

ומעשה דומה היה במסעדה שמצא המלצר הגוי שם שטר כסף מונח על אחד השולחנות, ושאל את יושבי המסעדה האם הוא שייך להם, ואחד הסועדים שיקר ואמר שהשטר שייך לו וזכה בשטר, ואף בזה יש לדון האם נחשב שגזל את הגוי.

אך באמת ששם אין שאלה כלל שהרי המלצר לא זכה בשטר, ואפילו שהגביהו כיון שלא התכוין לזכות בו שהרי שאל למי הוא שייך, אין השטר שלו ואין כאן כלל שאלה של 'גזל עכו"ם' (וכמבואר בקצוה"ח רנ"ט א'), ובאופן זה אף ביהודי יהא הדבר כן דכיון שלא התכוין לזכות במציאה, אם אמר ששלו היא יכול לזכות בה ללא איסור גזל, אך בהמשך הדברים יתבאר דביהודי הדבר שונה.

והנה ברמ"א (שם) הביא דאף שגזל עכו"ם אסור זה דוקא לגזול העכו"ם ישירות, אך טעות עכו"ם כגון להטעותו בחשבון או להפקיע הלואתו מותר, ובלבד שלא יודע לו דליכא חילול השם, וי"א דאסור להטעותו אלא אם טעה מעצמו מותר, וא"כ כאן שהטעה את הערבי וגרם לו לתת הכסף מרצונו מותר, ואולם ל"א שאסור להטעותו לכתחילה ורק בדיעבד אם טעה מותר, היה אסור עליו להטעותו, אבל בדיעבד שהכסף בידו אין בזה גזל.

פסק הגר"נ קרליץ לגבי תרופות בארה"ב

ויש לדחות הדברים ע"פ פסק מרן הגר"נ קרליץ שליט"א, שנשאל אודות אורחים השוהים בארה"ב הזקוקים לתרופות שעלותם הון רב למי שאינם אזרחי ארה"ב, האם מותר לבקש מאדם בעל אזרחות ארה"ב לקנות התרופות כביכול לעצמו ע"מ להעבירם לאותם אורחים, דהרי פסק הרמ"א דטעות עכו"ם מותר, והשיב שאסור והרי זה ככל גזל עכו"ם, דכל מה שמותר להטעות העכו"ם זהו דוקא בכה"ג שאינו מחויב לתת הדבר ומעצמו נותן, אך כאן כיון שלפי החוק מחויבים הם לתת לאזרח ארה"ב התרופות בהנחה, הרי זה כמו שגזל העכו"ם ישירות ואסור.

וא"כ אף בנידונינו ברגע שאותו אברך אמר לערבי שהכסף הוא שלו, לא נשארה לו שום ברירה אלא למסור הכסף לאברך, ולפי פסק הגר"נ קרליץ שליט"א אי"ז נחשב 'לטעות עכו"ם' אלא 'לגזל עכו"ם'.

אך מטעם אחר אפשר דמעשה האברך היה כהוגן, דבכסף הקדשים (סימן רס"ב) מצדד לומר שיאוש מהני רק בין בני ישראל אך עכו"ם אינו זוכה ביאוש, וכ"ש דבאבידת ישראל לא יזכה העכו"ם ע"י היאוש, וכ"כ בנתיה"מ (סי' ק"ה סק"ב), וא"כ לדבריו במקרה דידן לא זכה הערבי כלל במציאה, ולא שייך כאן הדין דגזל עכו"ם אסור (עי' בזה בפתחי חושן אבידה פרק ב').

ואמנם אף שאין כאן איסור מדיני ממון של 'גזל עכו"ם', מ"מ בשני המקרים אסור היה על היהודי לשקר בכדי לזכות בכסף, דמה שמצינו דמותר לאדם לשקר בשביל ממונו, זהו דוקא לצורך הצלה מהפסד אך לצורך רווח אסור לאדם לשקר, (עי' בזה במחנ"א ה' שבועות סימן י"ג, ובשו"ע הרב ה' גזילה ס"ד, ובשו"ת חוט המשולש ס' ט"ו) ובמקרים אלו כיון שאי"ז אלא רווח שהרי מדובר במציאה, אסור היה על אותו יהודי לשקר בכדי לזכות במציאה.

קושיא עצומה על דברי הנתיבות

ובעיקרון של דברים יש לשאול קושיא עצומה על דברי הנתיבות המשפט (סי' רנ"ט סק"ג) שכתב דבכל אבידה נאמן אדם לומר מדין ברי שהוא שלו קודם שהגיע ליד אחר, ואף שאם הגביה אחר את המציאה מתחייב המוצא בחיוב השבה בסימנים ולא בטענת ברי, מ"מ קודם שהגביה שמחויב רק בלאו דלא תוכל להתעלם, נאמן אדם לומר שהוא שלו מדין ברי.

וקשה טובא דהרי כל 'טענת ברי' מסתמכת על זה שאם הוא שקרן הרי הוא גזלן, וכשטוען ברי נאמן שהוא שלו מדיני ממון, אבל פשוט וברור שאין כל אמינות לטענת ברי באופן שאף אם משקר שהחפץ שלו לא הוי גזלן בדיני ממון, וא"כ כיצד כתב הנתה"מ דזוכה הטוען 'טענת ברי', הרי כיון שעדיין לא הוגבהה המציאה ואינה שייכת לאף אדם, אין שייך בה גזל, וא"כ אין שום משמעות לטענתו.

וע"כ צ"ל כחידוש החזו"א (אבהע"ז נדרים קל"ו אות י"א) שחידש דמניעת זכיית הרבים הרי זה כגזילה, ולמשל אדם שהפקיר את נכסיו ובא אדם אחר ומנע מאחרים לזכות בהם, נחשב אותו אדם לגזלן גמור כיון שמנע זכיית הרבים, וא"כ גם במקרה של הנתה"מ כיון שע"י טענת הברי שלו מונע מאחרים לזכות במציאה, אם באמת הוא שקרן הרי הוא כגזלן, ולכך זוכה בטענתו.

הנחת אבן הפינה מיסוד של פסגת התורה

"ועשית את הקרשים למשכן עצי שיטים עומדים" (שמות כו, טו)

ופרש"י היה לו לומר ועשית קרשים כמו שנאמר בכל דבר ודבר, מהו הקרשים מאותן העומדים ומיוחדים לכך, יעקב אבינו נטע ארזים במצרים וכשמת ציוה לבניו להעלותם עמהם כשיצאו ממצרים, ואמר להם שעתיד הקב"ה לצוות אותם לעשות משכן במדבר מעצי שיטין ראו שיהיו מזומנים בידכם.

וצריך ביאור מדוע רק קרשי המשכן נעשו מעצי שיטים שנטע יעקב אבינו ארזים במצרים ולא שאר כלי המשכן שגם היו עשויים מעצי ארזים כמו הארון והשולחן שכתובים למעלה בפרשה.

וצריך לפרש דטעם הדבר שנבנו קרשי המשכן מעצי שיטים שנטע יעקב אבינו במצרים משום שהיסודות של משכן ה' צריכים להיות מושתתים על יסוד של יעקב אבינו שהוא עמוד התורה, דהיסוד משפיע על הבנין, אבל כלי המשכן לא היה שום ענין שיבנו מעצי שיטים של יעקב אבינו, שהם כלי המשכן ואינם יסוד למשכן.

והנה בפרשת ויצא "והאבן הזאת אשר שמתי מצבה יהיה בית אלוקים" (בראשית כח, כב) ובתרגום יונתן בן עוזיאל "ואבנא הדא דשויתי קמא תהי מסדא בבי מוקדשא דה", והיינו שמאבני המקום ששם יעקב אבינו מראשותיו הניחו לבנין בית המקדש, וכן באור החיים הק' וז"ל: 'והאבן הזאת יראה כי היא זו אבן השתיה שהזמינו למקדש ומצינו לו שהזמין עצי שיטים למשכן במדבר, ואולי שיכוין באומרו ועשו לי מקדש לשון מזומן פירוש מה שכבר הזמין כי המשכן וגם בית המקדש בשניהם הזמינם יעקב ושכנתי בתוכם חוזר אל שתי הכנות אלו' עכ"ל.

ומבואר בדברי האוה"ח הקד' דאת יסוד בית המקדש והמשכן הזמינם יעקב ונבנו מעצי שיטים ומאבני המקום ולמה דוקא יעקב אבינו? אלא דיסוד המקדש והמשכן צריך להיות מושתת על יסוד של פסגת התורה שהוא יעקב אבינו "איש תם יושב אוהלים", ומכאן להנחת אבן פינה הנוהגת כשמקימים בתי מקדש מעט וגדולי ישראל מניחים את האבן הראשונה שהיא יסוד הבנין.

(נכתב ע"י אחד השומעים)